

партнери». LIGA ZAKON. 25.03.2020. URL: https://biz.ligazakon.net/analitics/194036_samooborona-chim-mozhna-zakhistiti-sebe-pri-napad (дата звернення: 22.11.2024).

Богданець А.В.,

к.ю.н., доцентка, в. о. завідувача кафедри приватного права,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОКРЕМИХ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Питання, що стосуються забезпечення здійснення та захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних осіб, зокрема в умовах воєнного стану набули значної актуальності та значущості. Одним з основних обов'язків держави є утвердження, забезпечення прав і свобод людини як важливої складової процесу реформування української правової системи. Діяльність держави та ефективність існуючого на її території правопорядку підлягає оцінці в тому числі й в контексті забезпечення, перш за все, особистих немайнових прав як окремої особи, так і суспільства в цілому. Виходячи із зазначеного, виявлення особливостей забезпечення реалізації окремих немайнових прав фізичних осіб є необхідним та актуальним.

Особисті немайнові права, як складова предмету цивільно-правового регулювання, забезпечують природне та соціальне буття. В Конституції України закріплений не вичерпний перелік особистих немайнових прав та свобод. Відповідно до положень ст. 24 Конституції України, не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [1]. З огляду на зазначене, держава гарантує рівність прав і свобод людини.

Щодо дефініції особистих немайнових прав, Н. В. Павловська, зазначає, що особисті немайнові права – це юридично гарантовані можливості, які довічно належать кожній фізичній особі за законом і характеризуються немайновістю та особистісністю; що особисте немайнове право – це суб'єктивне право, яке надає особі юридично забезпечену можливість вимагати від оточення утримуватися від будь-яких дій, що заважають правильно оцінювати її індивідуальні особливості [4, с. 13].

На думку Р. О. Стефанчука, особисте немайнове право фізичної особи слід розуміти як суб'єктивне цивільне право, яке за своїм змістом є тісно та нерозривно пов'язане із особою носієм, не має економічної природи походження та економічного змісту, а також спрямоване на задоволення фізичних (біологічних), духовних, моральних, культурних, соціальних чи інших нематеріальних потреб (інтересу) і об'єктом якого є особисте немайнове благо, а у визначених законом випадках й інше нематеріальне благо [6, с. 94].

Оскільки у стані повномасштабної війни через вторгнення РФ Україна перебуває вперше, постала проблема щодо особливостей реалізації особистих немайнових прав фізичною особою в період дії режиму воєнного стану, адже законодавчо закріплено, що зазначені права можуть обмежуватися, крім того є загроза їхнього протиправного обмеження державою-агресором [5, с. 41].

Виходячи із аналізу доктринальних визначень досліджуваного поняття, можна зробити висновок, що особисті немайнові права – це абсолютні суб'єктивні права, які належать кожній фізичній особі, є невіддільними від неї, не мають економічного змісту, виникають в особи від народження або за законом та належать їй довічно.

Згідно ст. 20 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», правовий статус та обмеження прав, свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах воєнного стану визначаються відповідно до Конституції України та цього Закону; в умовах воєнного стану не можуть бути

обмежені права і свободи людини і громадянина, передбачені ч. 2 ст. 64 Конституції України; у процесі трудової діяльності осіб, щодо яких запроваджена трудова повинність, забезпечується дотримання таких стандартів, як мінімальна заробітна плата, мінімальний термін відпустки та час відпочинку між змінами, максимальний робочий час, врахування стану здоров'я особи тощо [2].

Воєнний стан змінює умови для здійснення прав і свобод фізичних осіб, однак базові особисті немайнові права повинні бути захищені, з огляду на принципи прав людини та вимоги Основного Закону держави. У Конституції України закріплено, що під час воєнного стану права та свободи громадян можуть бути обмежені лише в межах, необхідних для забезпечення безпеки держави та її громадян. Водночас деякі права, зокрема особисті немайнові, залишаються невід'ємними і повинні охоронятися навіть у таких умовах.

До особистих немайнових прав відносяться: право на життя, на повагу до гідності та честі, на свободу; на особисту недоторканність, на особисте життя та його таємницю, на недоторканність ділової репутації, на недоторканність житла, на свободу пересування, на місце проживання та інші. Ці права є основними і не можуть бути повністю скасовані чи обмежені, хоча під час воєнного стану можуть бути введені обмеження на свободу пересування (через комендантську годину або обмеження на виїзд за кордон) або додаткові заходи безпеки.

Механізм здійснення особистих немайнових прав особи ґрунтується на втіленні суб'єктивного цивільного права, як елементу правового регулювання, що охоплює і, можливість здійснення такого права, і сукупно його реалізацію. Цей етап розвитку національного законодавства свідчить про те, що людина стала найвищою цінністю, а забезпечення, захист та реалізація особистих немайнових прав особи – обов'язок держави [3, с. 54].

Слід звернути увагу на те, що забезпечення особистих немайнових прав осіб під час воєнного стану включає, по-перше, надання правової допомоги, зокрема у випадках порушення прав громадян; захист прав на недоторканність особи оскільки будь-які обмеження свободи та гідності мають бути чітко обґрунтованими, а також контрольованими відповідними державними органами; контроль за діяльністю правоохоронних органів з огляду на те, що навіть в умовах воєнного стану важливо, щоб зберігався правовий контроль за діяльністю поліції та військових, аби запобігти порушенням прав людини.

Згідно з міжнародним правом, воєнний стан не дозволяє скасувати права людини, а лише може обмежити їх, якщо це необхідно для національної безпеки. Водночас важливо зберігати баланс між безпекою держави та правами людини. Це включає, по-перше, заборону на зловживання владою; по-друге, прозорість і відкритість у застосуванні обмежень; по-третє, права на оскарження (кожна особа має право оскаржити обмеження своїх прав у суді або звернутися до інших уповноважених органів, зокрема Уповноваженого з прав людини).

Практичні виклики в контексті забезпечення особистих немайнових прав фізичної особи під час воєнного стану можуть проявлятися у: 1) масовому переміщенні населення через бойові дії та пошук безпечних місць для проживання, що може ускладнити реалізацію права на недоторканність особистого життя; 2) обмеженнях у сфері комунікацій, оскільки під час воєнного стану може бути введено блокування інтернету чи обмеження на користування мобільними телефонами, що впливає на право на інформацію; 3) обмеження доступу до судового захисту прав тощо.

Для належного забезпечення особистих немайнових прав фізичної особи потрібно забезпечити, перш за все, доступ до правової допомоги для осіб, чий права були порушені; моніторинг з боку міжнародних організацій (наприклад, ООН чи Європейський суд з прав людини), які можуть допомогти в забезпеченні належного захисту прав; активізацію роботи Уповноваженого з

прав людини для моніторингу та контролю за дотриманням прав людини під час воєнного стану.

Виходячи із зазначеного вище, можна зробити висновок, що забезпечення особистих немайнових прав осіб під час воєнного стану є складним, але необхідним завданням. Хоча деякі права можуть бути обмежені в інтересах безпеки, важливо дотримуватися міжнародних стандартів захисту прав людини та гарантувати їх реалізацію навіть у таких складних умовах.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. (дата звернення: 20.11.2024)

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250. (дата звернення: 21.11.2024)

3. Особисті немайнові права особи: навч. посібник / за ред. А. О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 444 с.

4. Павловська Н. В. Теорія і практика захисту моральних благ цивільним законодавством України: дис... кандидата юридичних наук. К., 2002. 212 с.

5. Риженко Н., Немайнові права в період воєнного стану: євроінтеграційний контекст. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2022. № 5. С. 40–51.

6. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): монографія / За заг. ред. Р. О. Стефанчука. Київ: КНТ, 2008. 625 с.